

Original Research Article

The facilitating role of community-oriented processes in the economic empowerment of peri-urban neighborhoods of Zabol

Azam Bordbargalavi¹, Sirous Ghanbari^{2*}

¹ PhD student, Department of Geography and Rural Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

² Associate Professor of Geography and Rural Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

10.22034/GRD.2024.20842.1595

Received:

November 7, 2023

Accepted:

April 8, 2024

Keywords:

Keywords: Facilitation, community-oriented, Economic development, Empowerment, Neighborhoods of urban peripheral of Zabol

Abstract

Community-oriented facilitation as a process and as a tool in promoting participation and democratic governance in economic fields. In this approach, people's participation and presence is a strategy for empowering them and this empowerment will solve problems completely. With this point of view, the aim of the above article is the role of facilitating community-oriented processes in the economic empowerment of peri-urban areas of Zabol. The research method in the current research is developmental in terms of practical purpose and descriptive-analytical in nature. The method of collecting the required information is documentary and survey type. The statistical population of this research is the households living in the five suburbs of the city (9244 households). Then, according to the number of households in the above neighborhoods, 369 households were obtained as the sample size using Cochran's formula at a confidence level of 95%. One-sample T-test and ANOVA were used to analyze the data. The results show that the highest average in the economic component among the neighborhoods is Masum Abad neighborhood with an average of 3.33 and the lowest average is assigned to Hossein Abad neighborhood with an average of 3.16. Next, the average facilitation of community-oriented processes in the economic dimension was compared. The results show that there is no economic difference between the suburbs of Zabol. According to the findings of the research and the discussion with the economic expert of the facilitation offices, it was found that one of the main reasons for the lack of economic difference between the five neighborhoods is that with the arrival of the facilitation offices in the neighborhoods, measures were taken to improve the economic situation of all the neighborhoods with the cooperation of the administrations and non-governmental organizations. It has been done, which has improved the economic situation of these neighborhoods to some extent. Among other things, he pointed out the start of skill houses, the opening of a needlework workshop in the neighborhood of Islamabad, and the opening of a waste collection workshop for people recovered from drugs in the neighborhood of Hossein Abad, Zabol.

E-ISSN: 2588-7009 /© 2023. Published by Yazd University. This is an open access article under the CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

* **Corresponding Author:** Sirous Ghanbari

Address: University of Sistan and Baluchestan, Zahedan

Email: ghanbari@gep.usb.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

Facilitation is a concept that was formed in the field of development in the second half of the 20th century and after the Second World War. This concept is in the direction of better communication so that we can understand a better concept of life as a human being (Hogan, 2002). In this context, Hogan acknowledges that facilitation can promise a better life to humans and provide suitable grounds for understanding the ever-increasing and ever-changing complexities of the global village. But today, unfortunately, the bureaucratic system Ruling over undeveloped or less developed societies is a big obstacle to achieving cooperative development (documentation report of Jiroft sustainable urban regeneration workshop, 2014.) On the other hand, urban physical development in the world, especially in developing countries, follows the pattern of instability with the title of urban sprawl. Following this trend, urban expansion occurs mainly in peri-urban areas and affects the villages near the cities physically, socially, economically and culturally (Mir star et al., 2015). Sistan region is no exception to this rule. Marginalization in this region due to the border and strategic conditions in the east of Iran, in addition to the unsuitable urban environment, has caused problems and economic issues such as high unemployment rate, lack of employment opportunities and the spread of unemployment, severe shortage of livelihood and low income. (Interview with managers of facilitation offices, 1400). According to the problems that have arisen in the field of marginalization, the social affairs organization, by examining the experiences and measures taken and taking into account community-oriented approaches in order to reduce social harms and improve development indicators in the localities, created a program called Local facilitation and development offices were defined and operated in the less privileged and marginalized areas. These offices were established in ten provinces of the country since 2016. The purpose of creating these offices is to get to know the neighborhood, attract people's participation, community-oriented planning, build trust, improve people's quality of life, empower people, sensitize and pay attention to social issues, involve the target community with Issues and problems, social participation of citizens, transformation of passive citizens into demanding citizens are among the axes of activities of facilitation offices, and the output of these programs can end up empowering the local community. According to the mentioned materials, the present research is designed to answer the following basic question. What effects has the facilitation of community-oriented processes had on the economic development of the peri-urban areas of Zabol.

2. Research Methodology

The current research is applied and of a descriptive-analytical type, the information and data of which were collected using the library and field method (interview, observation and questionnaire). The spatial territory of this research is the households living in five neighborhoods on the outskirts of the city (9244 households). Then, according to the number of households in the above neighborhoods, the number of (369) households was obtained as the sample size using Cochran's formula at the 95% confidence level, to estimate the sample size in each neighborhood from the rule of proportional distribution in each neighborhood. was used of these, 26 questionnaires in Islamabad neighborhood, 38 questionnaires in Hossein Abad neighborhood, 76 questionnaires in Resalat neighborhood, 99 questionnaires in Masum Abad neighborhood and 130 questionnaires in North Hirmand neighborhood were selected as samples. In the next place, referring to the sample framework, the validity of the questionnaire was confirmed by the opinion of the panel of experts in the field of the research subject, and to determine the reliability of the research instrument, a pre-test (30 questionnaires) was conducted, and the value of Cronbach's alpha was calculated for the scale of economic facilitation. 0.84 was obtained. One-sample T-test and ANOVA were used to analyze the data.

3. Results and discussion

One-sample t-test was used to compare the average facilitation of community-oriented processes in its economic dimension with a standard or assumed value. In this test, we compare the mean of the sample with the value of 3 items. If the value of each variable is significantly higher than 3 ($p < 0.05$), it can be concluded that the level of that factor is significantly high. The range of scores is from 1 to 5, and a score of 3 means average. The results of the one-sample T-test in Table 3 showed that the average of the economic development component is equal to 3.27, which is higher than the average value ($p < 0.05$). Among the neighborhoods, the highest average is Masum Abad neighborhood with an average of 3.33, Northern Hirmand neighborhood with an average of 3.29, Islamabad neighborhood with an average of 3.23, Resalat neighborhood with an average of 3.21, and Hossein Abad neighborhood with an average of 3.16. They have that all the averages are slightly higher than the average. Then, the average facilitation of community-oriented processes in the economic dimension was compared based on the neighborhood with the analysis of variance (ANOVA) test. The findings show that there is no difference in the economic components of community-oriented facilitation between the five neighborhoods, and the neighborhoods generally had almost equal levels of community-oriented economic components ($p < 0.05$).

مقاله پژوهشی

نقش تسهیلهگری فرآیندهای اجتماعمحور در توانمندسازی اقتصادی محلات پیراشهری زابل

اعظم بردبار گلوئی^۱، سیروس قنبری^{۲*}

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.
^۲ دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

 10.22034/grd.2024.20842.1595

چکیده

تسهیلهگری اجتماعمحور به‌مثابه یک فرآیند و به‌عنوان ابزاری در ارتقای مشارکت و حکمروایی مردم‌سالارانه در زمینه‌های اقتصادی است. در این رویکرد، مشارکت و حضور مردم راهبردی برای توانمند شدن آنان است و این توانمندی موجب رفع کامل مشکلات خواهد شد. با این دیدگاه هدف مقاله فوق نقش تسهیلهگری فرآیندهای اجتماعمحور در توانمندسازی اقتصادی محلات پیراشهری زابل است. روش پژوهش در تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی توسعه‌ای است و از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات موردنیاز از نوع اسنادی و پیمایشی است. جامعه آماری این تحقیق خانوارهای ساکن در پنج محله حاشیه شهر (۹۲۴۴ خانوار) است. سپس با توجه به تعداد خانوارهای موجود در محلات فوق، ۳۶۹ خانوار، به‌عنوان حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران در سطح اطمینان ۹۵ درصد به دست آمد. در جهت تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از آزمون T تک‌نمونه‌ای و آزمون تحلیل واریانس (ANOVA) استفاده شد. نتایج بیانگر آن است که بالاترین میانگین در مؤلفه اقتصادی در بین محلات را محله معصوم‌آباد با میانگین ۳/۳۳ و کمترین میانگین را محله حسین‌آباد با میانگین ۳/۱۶ به خود اختصاص داده است. در ادامه میانگین تسهیلهگری فرآیندهای اجتماعمحور در بُعد اقتصادی با هم مقایسه شد. نتایج بیانگر آن است که از بعد اقتصادی تفاوتی بین محلات پیراشهری زابل وجود ندارد. با توجه به یافته‌های تحقیق و نیز گفتگو با کارشناس اقتصادی دفاتر تسهیلهگری مشخص گردید از عمده دلایل عدم تفاوت از بعد اقتصادی بین پنج محله این است که با ورود دفاتر تسهیلهگری به محلات اقداماتی برای بهبود اوضاع اقتصادی همه محلات با همکاری ادارات و نیز نهادهای غیردولتی انجام گرفته است که تا حدودی باعث بهبود اوضاع اقتصادی این محلات شده است. ازجمله شروع به کار خانه‌های مهارت، افتتاح کارگاه سوزن‌دوزی در محله اسلام‌آباد و نیز افتتاح کارگاه جمع‌آوری ضایعات برای افراد بهبودیافته از مواد مخدر در محله حسین‌آباد زابل اشاره کرد.

تاریخ دریافت:

۱۶ آبان ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۰ فروردین ۱۴۰۳

کلیدواژه‌ها:

تسهیلهگری، تسهیلهگری اجتماعمحور، توانمندسازی اقتصادی، مشارکت اجتماعی، پایداری اجتماعات محلی،

۱ مقدمه

تسهیلهگری مفهومی است که در حوزه توسعه در نیمه دوم قرن بیستم و پس از جنگ جهانی دوم شکل گرفته است. این مفهوم در راستای بهتر ارتباط برقرار کردن است تا بتواند مفهوم بهتری از زندگی را به‌عنوان یک انسان درک کنیم. هوگان در این زمینه اذعان می‌دارد که تسهیلهگری می‌تواند زندگی بهتری را به انسان نوید دهد

Email: ghanbari@gep.usb.ac.ir

* نویسنده مسئول: سیروس قنبری

آدرس: گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان

و زمینه‌های مناسبی را برای درک پیچیدگی‌های روزافزون و همیشه در حال تغییر دهکده جهانی فراهم آورد. به عبارتی معتقد است با تسهیلگری می‌توان فرآیند توانمندشدن را سهولت بخشید (Hogan, ۲۰۰۲). اما امروزه به دلیل نظام دیوان‌سالاری حاکم بر جوامع توسعه‌نیافته و یا کمتر توسعه‌یافته مانع بزرگی بر سر راه دستیابی به توسعه مشارکتی است. محققان و سازمان‌های درگیر در بحث توسعه اول باید آموزش مشارکت را از خود شروع نمایند تا به تبع آن بتوانند همراه با مردم به عمل مشارکتی بپردازند و در نهایت به مفهوم نوین، توسعه را تحقق بخشند. نظام دیوان‌سالاری حاکم بر جامعه ما نیز به دلایل مختلفی از قبیل تمرکز قدرت، برنامه‌ریزی‌های بالا به پایین و تصمیم‌گیری‌های اقلیتی امکان اجرای مطلوب پروژه‌های مشارکتی را از مجریان توسعه سلب نموده‌اند (گزارش مستندسازی کارگاه آموزشی بازآفرینی شهری پایدار جیرفت، ۱۳۹۴). می‌توان گفت استفاده از تسهیلگری اجتماع‌محور می‌تواند به مثابه یک فرآیند و به‌عنوان ابزاری در ارتقای مشارکت و حکمروایی مردم‌سالارانه در زمینه‌های اقتصادی-اجتماعی به کار گرفته می‌شود این نوع توسعه به دنبال توانمندسازی اجتماع محلی در کنترل تصمیم‌گیری‌ها و عملکرد نهادهایی است که در شرایط زندگی آنها تأثیر گذارند (محمدی و روستا، ۱۳۸۷)؛ و اجرای موفقیت‌آمیز آن مستلزم رویکرد مداوم سیستمی و یکپارچه است و نمی‌توان در کوتاه‌مدت به نتیجه مطلوب دست یافت (Kudat, Bernstein, ۲۰۰۲). در این رویکرد، مشارکت و حضور مردم راهبردی برای توانمند شدن آنان است و این توانمندی موجب رفع کامل مشکلات خواهد شد. از آنجاکه این رویکرد یک کنش اجتماعی داوطلبانه، آگاهانه، هدفمند و همه‌جانبه است، می‌تواند به شناسایی و افزایش توانایی‌های صاحبان فرآیند (مردم محله، سایر افراد و سازمان‌های مرتبط با فعالیت‌ها) منجر شود (وطن‌پرست، ۱۳۹۸). از طرفی می‌توان گفت توسعه فیزیکی شهری در جهان به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه از الگوی ناپایداری با عنوان پراکنده رویی شهری تبعیت می‌کند.

به دنبال این روند گسترش شهری عمدتاً در نواحی پیراشهری رخ می‌دهد و بر روستاهای نزدیک شهرها از نظر کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تأثیر می‌گذارد. گسترش شهری سریع داخل مناطق پیراشهری و نواحی روستایی در برخی کشورهای در حال توسعه که به شکل برنامه‌ریزی نشده و ناهماهنگ رخ داده است یکی از ابعاد رشد ارتباط داخلی میان نواحی شهری و روستایی محسوب می‌شود که کاربری اراضی پیراشهری را تغییر داده است (میرستار و همکاران، ۱۳۹۵). منطقه سیستان نیز از این قاعده مستثنا نیست. حاشیه‌نشینی در این منطقه به دلیل شرایط مرزی و استراتژیک در شرق ایران، علاوه بر فضای نامناسب شهری باعث بروز معضلات و مسائل اقتصادی مانند، آمار بالای بیکاری، نبود فرصت‌های اشتغال و گسترش بیکاری، تنگنای شدید معیشت و درآمد پایین گردیده است. بیشتر افراد این محلات به امرارمعاش از طریق اشتغال در مشاغل مانند کرایه کشی، کارگری و دست‌فروشی در سطح شهر مشغول هستند. افرادی که توانایی کار کردن ندارند از طریق یارانه واریزی دولت و به‌سختی امرارمعاش می‌کنند. عده‌ای نیز درآمد بدون کاردارند مانند (فروشنندگان مواد مخدر، صاحبان ماشین‌های سنگین که با فروش گازوئیل این وسایط نقلیه امرارمعاش می‌کنند). تعدادی دامدار هم از طریق دامداری امرارمعاش می‌کنند اما به دلیل سکونت در پیراشهر مجوز فعالیت ندارند و از بسیاری امکاناتی که جهاد کشاورزی به دامدار مستقر در روستا می‌دهد (سبوس، کنسانتره رایانه‌ای، تسهیلات بانکی و ...) محروم می‌باشند. آمار بالای زنان سرپرست خانوار و کودکان کار از دیگر معضلات این مناطق به شمار می‌رود که گویای آمار بالای فقر در محلات فوق است (مصاحبه با مدیران دفاتر تسهیلگری، ۱۴۰۰). با توجه به مشکلات به وجود آمده در زمینه حاشیه‌نشینی، رهبر انقلاب وزارت کشور را مکلف نمودند تا در زمینه محلات کمتر برخوردار شهری اقداماتی فوق‌العاده را تعریف نموده و مداخله مؤثر نمایند. سازمان امور اجتماعی در راستای کاهش آسیب‌های اجتماعی و بهبود شاخص‌های توسعه‌ای در محلات برنامه‌ای را با عنوان ایجاد دفاتر تسهیلگری و توسعه محلی در محلات کمتر برخوردار و حاشیه‌نشین تعریف و عملیاتی نمود. این دفاتر از سال ۱۳۹۶ در ده استان کشور ایجاد شدند

هدف از ایجاد این دفاتر، برنامه‌ریزی اجتماع‌محور، بهبود کیفیت زندگی افراد، توانمندسازی افراد و ... به شمار می‌آید که خروجی این برنامه‌ها می‌تواند به توانمندسازی جامعه محلی ختم شود. اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق به این دلیل است که در برنامه‌ریزی اجتماع‌محور، مشارکت اجتماعات محلی بسیار اهمیت دارد. در فرآیند برنامه‌ریزی، هرچه نظام برنامه‌ریزی و مدیریت شهری در سطح کلان به سمت تفویض اختیارات و اعطای مسئولیت‌ها و وظایف به سطوح محلی گام بردارد از میزان تصدی‌گری خود کاسته است و بالعکس رویکرد اجتماع‌محور، تلاش می‌کند تعاملات اجتماعی را افزایش داده و از این مسیر به بهبود حس تعلق به مکان، خوداتکایی اقتصادی و ارتقاء سرمایه اجتماعی نائل گردد (زارع و همکاران، ۱۳۹۹). تصمیم‌گیری‌های از بالا بدون ارتقای ظرفیت‌های اجتماع محلی امری دشوار است زیرا توانمندسازی محلات، نیازمند اقدام مشارکتی همه شهروندان یک محله به‌منظور دستیابی به کنترل و تأثیر بر عوامل تعیین‌کننده کیفیت زندگی در آن محله است که یکی از اهداف مهم در توسعه‌ی پایدار جوامع محسوب می‌گردد (سعیدی رضوانی و همکاران، ۱۳۹۱). با توجه به این‌که در محلات فوق در زمینه توانمندسازی اقتصادی قبل از ورود دفاتر تسهیلات اقداماتی انجام شده بود (مانند اقدامات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و نیز کمیته امداد و بهزیستی و...) در اعطای تسهیلات اشتغال‌زایی به مددجویان خود اما این اعطای تسهیلات شامل حال همه افراد این محلات نمی‌شد و در ثانی این اقدامات به دلیل در نظر نگرفتن خواسته‌ها و نیازهای ساکنان و عدم توجه به مشارکت آنان نتوانسته است موفق عمل کنند. لذا دفاتر تسهیلاتی معتقد به رویکرد اجتماع‌محور در راستای توانمندسازی اجتماعات برای حل مشکل آنها با اندیشه و بازوی خود آن‌هاست. می‌توان گفت افزایش توان مشارکتی ساکنان می‌تواند موجبات پایداری اجتماعات محلی تلقی شود. با این نگرش هدف مطالعه حاضر بررسی نقش تسهیلاتی فرآیندهای اجتماع‌محور در توانمندسازی اقتصادی محلات پیراشهری زابل است. با توجه به اینکه، تاکنون در ارتباط با تأثیر تسهیلاتی فرآیندهای اجتماع‌محور در توانمندسازی اقتصادی محلات پیراشهری زابل تحقیقی مشاهده نشده است و تحقیقات مشاهده‌شده در رابطه با دیگر جنبه‌های تسهیلاتی و در سایر شهرهای کشور بوده است. از جمله زنگی‌شاهی و همکاران (۱۴۰۰) به بررسی تسهیلاتی و شکوفایی ظرفیت‌ها و دارایی‌های محله جعفرآباد پرداخته‌اند. به همین علت تحقیق فوق، در نوع خود دارای اهمیتی درخور توجه است. با توجه به مطالب ذکرشده، تحقیق حاضر در جهت پاسخ به سؤال اساسی زیر طراحی گردیده است. تسهیلاتی فرآیندهای اجتماع‌محور چه اثراتی در توسعه اقتصادی محلات پیراشهری زابل داشته است؟

۲ مبانی نظری

تسهیلگر کسی است که در مردم اعتماد به نفس ایجاد می‌کند تا باور کنند که گفته و عمل آنها مهم است و آنها قادر هستند تا نسبت به تغییر خود گام بردارند و نظرات خود را بیان و از حق خود دفاع کنند همچنین این افراد باید مایل باشند تا در ادامه کار در فرآیند توسعه مشارکت داشته باشند (هادی ویسی، ۱۳۹۷). توسعه اجتماع‌محور اساساً بر مبنای ارزش‌هاست و توسعه زمانی بهبود واقعی محسوب می‌شود که مطابق با ارزش‌های جامعه باشد. این نوع از توسعه با شهروندان آغاز می‌شود. از این لحاظ که چگونه شهروندان می‌خواهند جامعه را از آن خود بدانند. ارزش‌ها در این جوامع تعیین‌کننده اولویت‌های توسعه است و سازمان‌های درگیر در توسعه اجتماع‌محور، برای اینکه به مردم در تشخیص باورها و ادراکاتشان کمک کنند باید با آنها وارد تعامل و گفتگو شوند. این تعامل می‌تواند به تغییر در دیدگاه اعضای اجتماع بینجامد به طوری که افراد بدانند چه چیزی می‌خواهند و در این راستا بتوانند تغییر مثبتی در اجتماع خود شکل دهند، کمک می‌کند (فیروزآبادی و جعفری، ۱۳۹۵). در این میان، به‌عنوان یک رویکرد قابل‌اتکا، شیونز (۲۰۰۰)، توانمندسازی اجتماع‌محور را به‌عنوان «موقعیتی که در آن احساس انسجام و یکپارچگی اعضای جامعه از طریق فعالیت‌هایی با رویکرد مشارکتی تأیید و یا تقویت

می‌شود»، تعریف کرده است. تسهیم اعضای جامعه در منافع حاصل از پروژه‌های محلی، از طریق فراهم کردن زیرساخت‌ها، آموزش و بهداشت، به بهبود معیشت محلی کمک می‌کند. این امر مردم را قادر می‌سازد تا با هماهنگی بیشتری در کنار هم زندگی کرده، بنابراین، منجر به توانمندسازی اجتماعی می‌شود (مراد زاده و همکاران، ۱۳۹۹). تعاریف گوناگونی از توانمندسازی ارائه شده است. در تعریفی وسیع، توانمندسازی اقتصادی به معنای گسترش آزادی انتخاب و عمل است و این به معنای افزایش قدرت، نفوذ و کنترل فرد بر منابع و تصمیماتی است که بر زندگی او تأثیر می‌گذارند. بانک جهانی در زمینه کاهش فقر ارائه تعریفی نهادی از توانمندسازی را مناسب می‌داند. در این تعریف، توانمندسازی به معنای توسعه منابع و قابلیت‌های افراد فقیر است تا کنترل نهادهایی را که بر زندگی آن‌ها تأثیر می‌گذارند را به دست گیرد، در این نهادها مشارکت کند و در برابر مردم فقیر پاسخگو باشد. توانمندسازی اقتصادی رهیافتی است که فقرا را در مرکز توسعه قرار می‌دهد. در این رویکرد، مردم فقیر بیش از آنکه برای توسعه مشکل باشند، به‌عنوان منبع توسعه قلمداد می‌شوند (اعظمی و خیاطی، ۱۳۹۲). این رویکرد دارای هفت بعد اساسی به شرح زیر است.

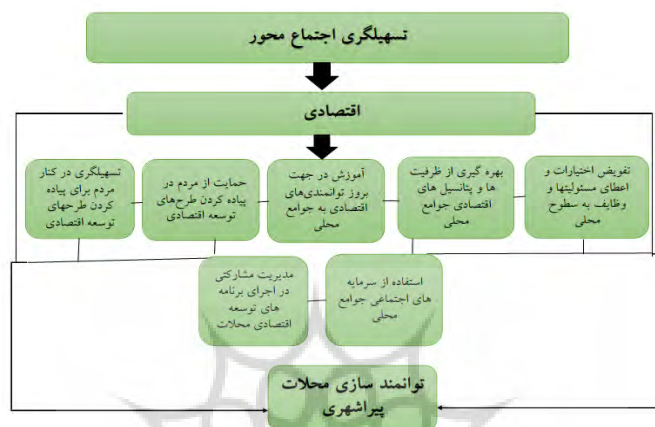
- اختیار: مدیران بایستی به‌منظور توانمند ساختن زیردستان خود، اختیار لازم را به آن‌ها تفویض نمایند.
 - تصمیم‌گیری: به زیردستان باید اجازه تصمیم‌گیری در امور سازمان داده شود.
 - اطلاعات: باید اطلاعات لازم و کافی در اختیار زیردستان قرار داده شود.
 - استقلال: باید استقلال کافی بدون نظارت شدید به زیردستان داده شود.
 - خلاقیت و نوآوری: باید به زیردستان اجازه استفاده از راه‌های خلاق و ابتکاری داده شود.
 - دانش و مهارت: کارکنان توانمند دانش و مهارت لازم برای پذیرش کارها را بایستی داشته باشند.
 - مسئولیت: افراد در برابر کارهایی که قبول می‌کنند مسئولیت خواهند داشت (پور افکاری و قنبری، ۱۳۹۱).
- می‌توان گفت توانمندسازی رویکردی برای توزیع مناسب منابع اقتصادی به‌صورت پایدار است. در این شرایط، زندگی اقشار کم‌درآمد و فقیر با تکیه بر ظرفیت‌های درونی و اولویت‌بندی نیازها، توسط خود این افراد و مشارکت آن‌ها برای مواجهه با مسائل فقر است. رویکرد توانمندسازی با نگاهی چندبعدی، جامع‌تر و مردم‌محورانه تا حدودی، سعی می‌کند با مشارکت دادن مردم و برنامه‌ریزی با آن‌ها، مشکل شکاف بین طرح‌ها و نیازهای این ساکنین را مرتفع سازد. فقر، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های جوامع ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی است. عمدتاً در خانواده‌های فقیر و محیط اطراف آن‌ها، یک دسته موانع به هم گره می‌خورند و باعث تشدید فقر در جامعه می‌شوند که توانمندسازی در جهت نابودی این چالش است. توانمندسازی به دنبال آن است که از طریق آموزش، ایجاد انگیزش، افزایش امکان دسترسی به منابع مالی، اشتغال‌زایی، افزایش توان مالی خانوارها، ایجاد امنیت اقامت برطرف سازد و با این اقدامات موجب توانمندسازی ساکنان در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و نهادی گردد. این رویکرد سعی دارد با اقداماتی از قبیل توسعه گردشگری، افزایش مهارت‌های شغلی، افزایش دسترسی فقرا به اعتبارات مالی، رفع نابرابری‌های بازار کار، ایجاد اشتغال و ... فقر اقتصادی را تضعیف کرده و موجبات ارتقاء سطح زندگی در مناطق حاشیه‌نشین شهرها را فراهم نماید (قزل سوفلو و انتظام، ۱۳۹۴). عبیدا... خان می‌گوید، از بین بردن فقر و بالا بردن سطح کیفیت زندگی توده‌های فقیر هدف اصلی و اساس توسعه است. به نظر وی بحران کنونی، ازدیاد فقر یک واقعه صرف ناگوار نیست، بلکه پیامد ناگزیر کنار گذاشتن بیشتر روستاییان از برنامه فرایندهای توسعه، پرهیز از اصلاحات ساختی و نهادی از جمله اصلاحات ارضی و تأکید بر افزایش تولید است (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۶).

شمایی (۱۳۹۴) مطالعه‌ای تحت عنوان راهبردهای توسعه محله‌ای با رویکرد مشارکتی از طریق دفاتر تسهیلاتی در بافت فرسوده محله جمهوری شهر تهران انجام داده است. نتایج نشان داد نوسازی بافت‌های

فرسوده بدون مشارکت و نظارت مردم موفق نخواهد بود. اجرای سیاست‌های تسهیله‌گری و مشارکت مردمی به صورت فعال و مستمر در قالب مدیریت یکپارچه شهری در محله مورد مطالعه با افزایش روند نوسازی بافت فرسوده رابطه معناداری دارد. شیخی و همکاران (۱۴۰۰)، در محله جعفرآباد به بررسی توسعه محلی با نگرش تسهیله‌گری اجتماع‌محور پرداخته‌اند. در این پژوهش با استفاده از روش کیفی اقدامات انجام‌شده توسط دفتر تسهیله‌گری محله جعفرآباد مورد ارزیابی قرار گرفته شده است. نتایج نشان داد دفتر تسهیله‌گری و توسعه محلی در سطح محله جعفرآباد با تعامل و ارتباط‌گیری با ساکنین محله و نهادهای فعال در سطح محله فوق اقدامات ارزشمندی در رابطه با توسعه محله انجام داده است. اصغری زمانی و زادولی خواجه (۱۴۰۱) الگوی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی بر مبنای رویکرد مشارکت و تسهیله‌گری در کلان شهر تبریز را مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد بی‌اعتمادی اولیه مردم به نهادهای دولتی، ضعف نیروی انسانی باکیفیت در روستا و تورم و مشکلات اقتصادی از جمله چالش‌هایی است که موسسه با آن‌ها روبرو بوده است نتیجه مطالعه نشان می‌دهد می‌توان به سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان یک ظرفیت اجتماعی داوطلبانه برای ارتقای تاب‌آوری اجتماعی مناطق روستایی و سازگاری آنها در برابر کم‌آبی امیدوار بود. بهزادی و صدرآباد (۱۴۰۲) پژوهشی تحت عنوان بررسی نقش دفتر تسهیله‌گری و توسعه محلی در توانمندسازی محله ناصرخسرو اصفهان انجام داده‌اند. یافته‌های پژوهش حاکی از ارتباط معنادار میان اقدامات دفتر تسهیله‌گری با توانمندسازی ساکنان محله ناصرخسرو در ابعاد روان‌شناختی، اجتماعی و سیاسی-مدنی است و دفتر تسهیله‌گری بیشترین تأثیرگذاری را بر بعد اجتماعی با ۵/۴۰ درصد و کم‌ترین تأثیرگذاری را بر بعد سیاسی-مدنی توانمندسازی با حدود ۳/۲ درصد داشته است. روپ و همکاران^۱ (۲۰۱۹) مطالعه‌ای تحت عنوان احیای مجدد و توانمندسازی محله درگیر در جامعه: تئوری خیابان‌های شلوغ در عمل را انجام داده‌اند که نتایج نشان داد. یافته‌های ما از تئوری خیابان‌های شلوغ پشتیبانی می‌کند: مشارکت اجتماعی باعث بهبود محله می‌شود و توانمندسازی جامعه را افزایش می‌دهد. پراسیتو و فجری^۲ (۲۰۱۹) در مورد اجرای "مشارکت" در عرصه‌های حکومت محلی "مشارکتی روستایی" پژوهشی انجام داده‌اند. نتایج نشان‌دهنده آن است که "مشارکت" به عنوان یک عمل اجتماعی ابتدا باید تحقق یابد و به روش عملی مورد استفاده قرار گیرد به طوری که در آن ساکنان محلی فعال شده و در اجرای پروژه‌ها نقش قبول کنند و آن‌ها با گرفتن نقش‌های خاص و انجام فعالیت‌های خاص در مورد معنای "مشارکت" به عنوان یک عمل اجتماعی مذاکره می‌کنند. فدهال و همکاران^۳ (۲۰۲۱) به بررسی مدیریت صندوق روستا، الگوی مشارکت جامعه برای توسعه روستا در منطقه شمال آچه، اندونزی پرداخته‌اند. از تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌توان نتیجه گرفت حمایت و مشارکت احزاب مختلف، حضور و مشارکت اعضای جامعه در فعالیت‌ها و برنامه‌های مختلف توانمندسازی جامعه و توسعه اقتصادی روستا را در پی خواهد داشت. ماتهام^۴ و همکارانش (۲۰۲۳) مطالعه‌ای تحت عنوان توسعه یک مدل مشارکتی مردم محور برای استفاده کارآمد و پایدار از آب‌های زیرزمینی در روستایی در جنوب هند انجام داده‌اند. این مدل مبتنی بر اطلاعات و داده‌های جمع‌آوری شده در طی چندین سال است و از طریق تعاملات مشارکتی جامعه تحلیل شد. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که امکان استفاده پایدارتر از آب‌های زیرزمینی در روستای منتخب وجود دارد، مشروط بر اینکه جامعه یک انتخاب مناسب برای محدود کردن منطقه آبی و استخراج آب زیرزمینی برای ارائه

^۱ Rupp et al^۲ Prasetyo & Fajri^۳ Fadhal et al^۴ Matham et al

آبیاری حفاظتی برای محصولات دیم در یک منطقه بسیار بزرگ‌تر انجام دهد. داود^۵ و همکارانش (۲۰۲۳) مقاله‌ای تحت عنوان آیا مشارکت جوانان در برنامه کشاورزی بر بهره‌وری مزرعه و رفاه خانوار تأثیر می‌گذارد؟ این مطالعه در نیجریه انجام شد. این تحقیق با استفاده از یک تکنیک اقتصادسنجی قوی در مدل‌های PSM و ESR تأثیر مشارکت جوانان در برنامه‌های کشاورزی (کشت برنج) را بر بهره‌وری و رفاه مزرعه بررسی کرد. این مطالعه نشان می‌دهد که سن، تحصیلات، اندازه خانوار، اندازه مزرعه، گسترش و دسترسی به اعتبار و عضویت در یک گروه اجتماعی از عوامل تعیین‌کننده مشارکت جوانان در برنامه‌های کشاورزی هستند. شکل ۱ مدل مفهومی نقش تسهیلاتی فرآیندهای اجتماع‌محور در توانمندسازی اقتصادی محلات پیراشهری زابل را نشان می‌دهد.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش (منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲)

۳ روش تحقیق

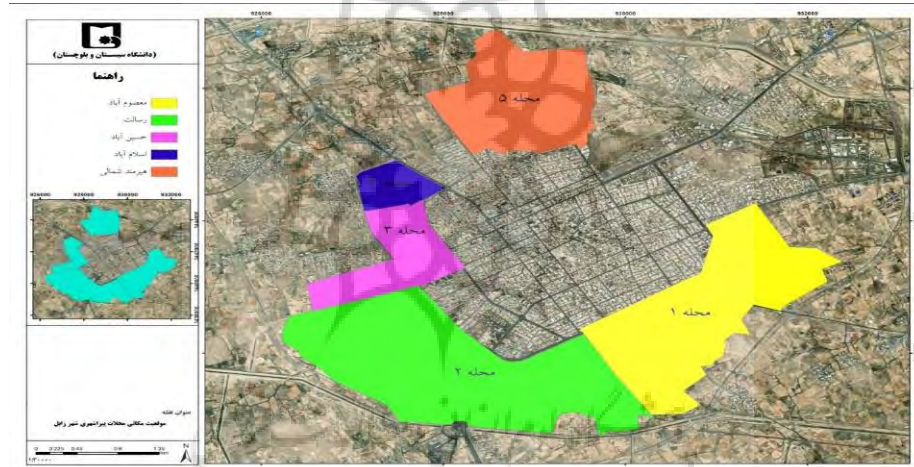
پژوهش حاضر کاربردی و از نوع توصیفی-تحلیلی است که اطلاعات و داده‌های آن با استفاده از روش کتابخانه‌ای و میدانی (مصاحبه، مشاهده و پرسشنامه) جمع‌آوری شده است. قلمرو مکانی این تحقیق خانوارهای ساکن در پنج محله حاشیه شهر (۹۲۴۴ خانوار) است. سپس با توجه به تعداد خانوارهای موجود در محلات فوق تعداد (۳۶۹) خانوار، به‌عنوان حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران در سطح اطمینان ۹۵ درصد، به دست آمد، برای برآورد حجم نمونه در هر محله از قاعده تسهیم به‌نسبت در هر محله استفاده گردید؛ که از این تعداد ۲۶ پرسشنامه در محله اسلام‌آباد، ۳۸ پرسشنامه در محله حسین‌آباد، ۷۶ پرسشنامه محله رسالت، ۹۹ پرسشنامه محله معصوم‌آباد و ۱۳۰ پرسشنامه در محله هیرمند شمالی (شکل شماره ۲) به‌عنوان نمونه انتخاب گردید. در وهله بعد، با مراجعه به چارچوب نمونه، تعداد پاسخگویان موردنظر در هر یک از طبقات به‌صورت تصادفی انتخاب شده و سپس داده‌های موردنیاز از طریق پرسشنامه گردآوری شد. ابزار اصلی برای گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته در طیف لیکرت بود که از دو بخش اصلی مشخصه‌های فردی پاسخگویان و نیز اقدامات اقتصادی انجام‌شده توسط تسهیلاتگران در جدول ۱ که شامل معیارهای (آموزش، سرمایه‌گذاری، تسهیلات، شناسایی پتانسیل‌ها، کارآفرینی، بازاریابی و فروش و مشاوره) است. تشکیل شده است (مشاهدات میدانی و گفتگو با کارشناسان اقتصادی دفاتر تسهیلاتی، ۱۴۰۱). روایی پرسشنامه با نظر پانل متخصصان در زمینه موضوع موردپژوهش مورد تأیید قرار گرفت و برای تعیین پایایی ابزار تحقیق پیش‌آزمون (۳۰ پرسشنامه) انجام گرفت که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مقیاس تسهیلاتی اقتصادی ۰/۸۴ به دست آمد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون T تک نمونه‌ای و آزمون تحلیل واریانس (ANOVA) استفاده شد.

^۵ Daudu et al

جدول ۱. معیار و زیر معیارهای شاخص‌های اقتصادی مورد بررسی در تسهیلاتی فرایندهای اجتماعی محور

معیار	زیر معیار
آموزش	آموزش و مهارت‌آموزی شغلی ساکنین محلات (توسط فنی و حرفه‌ای و بهزیستی و نیز مربیان ساکن در محله)، آموزش شغلی زنان سرپرست خانوار توسط فنی و حرفه‌ای و بهزیستی و ...، جستجوی افراد دارای تخصص در حرفه خاص و استفاده از ظرفیت آن‌ها برای آموزش دیگر افراد.
سرمایه‌گذاری	حضور بخش دولتی به‌عنوان سرمایه‌گذار در راستای ایجاد اشتغال در محلات، ایجاد صندوق‌های خرد محلی در محلات، نقش تسهیلاتی در ایجاد بازارچه‌های محلی در محلات
تسهیلات	میزان استفاده از تسهیلات بنیاد برکت در محلات، استفاده از تسهیلات سایر بانک‌ها و نهادها در محلات
شناسایی پتانسیل‌ها	شناسایی افراد کارآفرین در محله، شناسایی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود در محلات در راستای ایجاد اشتغال
کارآفرینی	ایجاد خانه مهارت در محلات
بازاریابی و فروش	پشتیبانی از شغل‌های ایجادشده، در فروش محصولات تولیدی (بازاریابی)، آموزش فنون نوین فروش (اینترنتی)
مشاوره	ارائه خدمات مشاوره اقتصادی به افراد، مشاوره و نیز معرفی افراد به نهادهای مختلف برای دریافت وام‌های اشغال‌زایی

مآخذ: نگارندگان با استفاده از مشاهدات میدانی و گفتگو با کارشناسان اقتصادی دفتر تسهیلاتی

شکل ۲. موقعیت پنج محله پیراشهری در شهر زابل.

۴ یافته‌ها و بحث

در جدول ۲ میزان درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار شاخص‌های اقتصادی توصیف‌شده است. بالاترین میانگین در بعد شاخص‌های اقتصادی به ترتیب مربوط به نقش تسهیلاتی در کمک به ایجاد خانه مهارت در محلات پیراشهری (با میانگین ۳/۶۹)، میزان نقش تسهیلاتی در برگزاری دوره‌های آموزش و مهارت‌آموزی شغلی ساکنین محلات (با میانگین ۳/۶۷) و میزان نقش تسهیلاتی در شناسایی افراد کارآفرین در محلات (با میانگین ۳/۶۳) است. همچنین کمترین میانگین را به ترتیب شاخص‌های میزان نقش تسهیلاتی در حضور بخش دولتی به‌عنوان سرمایه‌گذار در راستای ایجاد اشتغال در محلات (با میانگین ۲/۷۰)، میزان نقش تسهیلاتی برای حمایت و پشتیبانی در جهت ایجاد بازارچه‌های محلی در محلات (با میانگین ۲/۸۰) و میزان نقش تسهیلاتی در معرفی افراد جهت استفاده از تسهیلات سایر بانک‌ها و نهادها در محلات در راستای ایجاد اشتغال (با میانگین ۲/۸۳) به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۲. مقادیر درصد فراوانی و میانگین شاخص‌های اقتصادی (مرتب‌شده از بیشترین به کمترین میانگین)

انحراف استاندارد	میانگین	گزینه‌ها (برحسب درصد)					شاخص‌ها
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۱/۲۵	۳/۶۹	۳۳/۱	۳۰/۴	۱۷/۱	۱۱/۹	۷/۶	نقش تسهیلگری در کمک به ایجاد خانه مهارت در محلات
۱/۱۹	۳/۶۷	۲۷/۱	۳۶/۹	۲۰/۱	۷/۹	۸/۱	نقش تسهیلگری در برگزاری دوره‌های آموزش و مهارت‌آموزی شغلی ساکنین محلات (توسط فنی و حرفه‌ای و بهزیستی و نیز مربیان ساکن در محله)
۱/۲۸	۳/۶۳	۳۳/۳	۲۴/۹	۲۱/۱	۱۲/۵	۸/۱	نقش تسهیلگری در شناسایی افراد کارآفرین در محلات
۱/۲۵	۳/۵۵	۲۹	۲۷/۱	۲۱/۴	۱۵/۲	۷/۳	نقش تسهیلگری در معرفی افراد جهت استفاده از تسهیلات بنیاد برکت در محلات در راستای ایجاد اشتغال
۱/۲۴	۳/۵۴	۲۷/۶	۲۷/۱	۲۵/۵	۱۱/۴	۸/۴	نقش تسهیلگری در کمک به شناسایی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود در محلات در راستای ایجاد اشتغال
۱/۱۸	۳/۵۰	۲۱/۱	۳۴/۴	۲۶/۳	۹/۲	۸/۹	نقش تسهیلگری در زمینه ارائه خدمات مشاوره اقتصادی به اهالی محلات
۱/۲۲	۳/۴۹	۲۴/۱	۳۱/۴	۲۰/۳	۱۷/۶	۶/۵	نقش تسهیلگری در پشتیبانی از شغل‌های ایجادشده
۱/۳۱	۳/۴۳	۲۶/۳	۲۷/۶	۱۷/۶	۱۹/۲	۹/۲	نقش تسهیلگری در جستجوی افراد دارای تخصص در حرفه خاص و استفاده از ظرفیت آن‌ها برای آموزش دیگر افراد
۱/۳۲	۳/۳۵	۲۸/۲	۱۸/۷	۲۱/۱	۲۴/۱	۷/۹	نقش تسهیلگری بر حضور خیرین در محلات در راستای سرمایه‌گذار برای ایجاد اشتغال
۱/۳۰	۳/۲۴	۲۱/۷	۲۴/۱	۲۰/۱	۲۴/۷	۹/۵	نقش تسهیلگری در ترغیب اهالی محلات برای ایجاد صندوق‌های خرد محلی در محلات
۱/۲۲	۳/۰۶	۱۵/۴	۲۱/۱	۲۶/۶	۲۷/۴	۹/۵	نقش تسهیلگری در آموزش شغلی زنان سرپرست خانوار (توسط فنی و حرفه‌ای و بهزیستی و ...)
۱/۳۳	۲/۹۱	۱۶/۵	۱۹	۲۰/۱	۲۸/۲	۱۶/۳	نقش تسهیلگری در آموزش‌های فنون نوین فروش (اینترنتی)
۱/۱۹	۲/۸۸	۱۱/۹	۱۹/۵	۲۳/۶	۳۵	۱۰	نقش تسهیلگری در کمک به فروش محصولات تولیدی اهالی محلات (بازاریابی)
۱/۲۵	۲/۸۳	۱۲/۵	۱۷/۱	۲۷/۹	۲۶	۱۶/۵	نقش تسهیلگری در معرفی افراد جهت استفاده از تسهیلات سایر بانک‌ها و نهادها در محلات در راستای ایجاد اشتغال
۱/۴۰	۲/۸۰	۱۸/۴	۱۳	۱۹/۵	۲۸/۲	۲۰/۹	نقش تسهیلگری برای حمایت و پشتیبانی در جهت ایجاد بازارچه‌های محلی در محلات
۱/۳۳	۲/۷۰	۱۴/۱	۱۳	۲۳/۸	۲۶/۸	۲۲/۲	نقش تسهیلگری در حضور بخش دولتی به‌عنوان سرمایه‌گذار در راستای ایجاد اشتغال در محلات

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

جهت مقایسه میانگین تسهیلهگری فرآیندهای اجتماع‌محور در بعد اقتصادی آن مقداری استاندارد یا مفروض از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد. در این آزمون ما میانگین نمونه را با مقدار ۳ مورد مقایسه قرار می‌دهیم. چنانچه مقدار هرکدام از متغیرها به‌طور معنی‌داری بیشتر از مقدار ۳ باشد ($p < 0/05$) می‌توان استنباط کرد که میزان آن عامل به‌طور معنی‌داری بالا و زیاد است. دامنه نمرات از ۱ تا ۵ است و نمره ۳ به معنای متوسط است. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای در جدول ۳ نشان داد که میانگین مؤلفه توسعه اقتصادی برابر با ۳/۲۷ است که بیشتر از مقدار متوسط است ($p < 0/05$). در بین محلات بالاترین میانگین را محله معصوم‌آباد با میانگین ۳/۳۳، محله هیرمند شمالی با میانگین ۳/۲۹، محله اسلام‌آباد با میانگین ۳/۲۳، محله رسالت با میانگین ۳/۲۱ و کمترین میانگین را محله حسین‌آباد با میانگین ۳/۱۶ دارند که تمامی میانگین‌ها مقداری بالاتر از متوسط است و تفاوت محسوسی بین محلات از نظر اقتصادی وجود ندارد.

جدول ۳. آزمون T تک نمونه‌ای جهت مقایسه میانگین مؤلفه توسعه اقتصادی اجتماع‌محور با معیار ۳.

متغیر	میانگین	تفاوت میانگین	درجه آزادی	مقدار t	سطح معنی‌داری
هیرمند شمالی	۳/۲۹	۰/۲۹	۱۲۹	۶/۱۱	< ۰/۰۰۱
اسلام‌آباد	۳/۲۳	۰/۲۳	۲۵	۱/۷۳	۰/۰۹۵
حسین‌آباد	۳/۱۶	۰/۱۶	۳۷	۲/۱۳	۰/۰۴۰
رسالت	۳/۲۱	۰/۲۱	۷۵	۲/۵۳	۰/۰۱۳
معصوم‌آباد	۳/۳۳	۰/۳۳	۹۸	۲/۳۳	۰/۰۰۱
کل	۳/۲۷	۰/۲۷	۳۶۸	۷/۱۰	< ۰/۰۰۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

در جدول ۴ میانگین تسهیلهگری فرآیندهای اجتماع‌محور در بعد اقتصادی بر اساس محله با آزمون تحلیل واریانس یا (ANOVA) مقایسه شد. یافته‌ها نشان می‌دهد تفاوتی در مؤلفه‌های اقتصادی تسهیلهگری اجتماع‌محور بین پنج محله مشاهده نشده است و محله‌ها به‌طور کلی از میزان تقریباً برابر در مؤلفه‌های اقتصادی اجتماع‌محور برخوردار بودند ($p > 0/05$).

از بعد اقتصادی تفاوتی بین محلات پیراشهری زابل وجود ندارد. با توجه به یافته‌های تحقیق و نیز گفتگو با کارشناس اقتصادی دفاتر تسهیلهگری مشخص گردید از عمده دلایل عدم تفاوت از بعد اقتصادی بین پنج محله این است که با ورود دفاتر تسهیلهگری به محلات اقداماتی برای بهبود اوضاع اقتصادی محلات با همکاری ادارات و نیز نهادهای غیردولتی انجام گرفته است که تا حدودی باعث بهبود اوضاع اقتصادی این محلات شده است، پس از شناسایی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های هر منطقه، در جهت ایجاد اشتغال با همکاری خیرین و ادارات ملزومات راه‌اندازی خانه مهارت در هر پنج محله ایجاد شد. از جمله در محله رسالت از دفتر تسهیلهگری به‌عنوان خانه مهارت استفاده می‌شد در این دفتر با همکاری فنی و حرفه‌ای (اختصاص مربی) و نیز خیرین (اختصاص مواد اولیه کار به‌صورت رایگان) کار آموزش افراد به‌صورت رایگان انجام گردید. علاوه بر موارد فوق با کمک کارشناسان دفاتر تسهیلهگری افرادی که دارای مهارت بودند اما به دلیل مشکلات مالی قادر به راه‌اندازی شغل نبودند به خیرین معرفی می‌شدند تا مورد حمایت قرار گیرند (اهداء ۵ چرخ‌خیاطی به ۵ نفر از خیاطانی که توانایی خرید چرخ را نداشتند). در این محله ۱۳ دوره آموزشی توسط دفتر تسهیلهگری با همکاری فنی و حرفه‌ای برگزار شد. در این محله گروه‌های خیاطی، مانند دوز و بافت به‌صورت گروهی فعال است و پس از برگزاری دوره‌فروش اینترنتی و راه‌اندازی پیج کاری در اینستاگرام مبادرت به فروش محصولات تولیدی خود کرده‌اند. در برخی موارد که گروه‌ها قادر به تأمین مواد اولیه خود نیستند به‌واسطه دفاتر تسهیلهگری مواد اولیه برای شروع فعالیت آن‌ها تهیه می‌شد و ۲۰ نفر از افرادی که دارای مهارت بودند توسط دفتر تسهیلهگری به تسهیلهگر بنیاد برکت جهت دریافت وام ارجاع داده شدند. در محله هیرمند شمالی نیز خانه مهارت در منزل یکی از اهالی با همکاری فنی و حرفه‌ای شهر

زابل(اختصاص مربی) و نیز خیرین (تجهیز کارگاه) افتتاح شد. در این محله بالغ بر ۱۰ دوره مهارت آموزی توسط دفتر تسهیلات با همکاری فنی و حرفه ای برگزار شد. در این محله دفتر تسهیلات با همکاری مردم محلی اقدام به راه اندازی صندوق خرد خانگی کرد این صندوق وام هایی در جهت راه اندازی اشتغال به افراد پرداخت می کرد. گروه سوزن دوزی و نیز بافت در این محله فعال است و تعدادی از بانوان محله در این زمینه فعال هستند. خانه مهارت این محله فعال است و دوره های مهارت آموزی توسط فنی و حرفه ای در این خانه مهارت انجام می شود تعداد ۶۰ نفر از این افراد توسط دفتر تسهیلات برای دریافت وام اشتغال زایی به بنیاد برکت ارجاع داده شدند. در این محله تعداد ۱۵ عدد چرخ خیاطی به افراد نیازمند محله که درآمد آن ها از راه خیاطی بود اهداء شد و همچنین انجمن حمایت از اشتغال زنان و جوانان نیز فعال است. اعضای این انجمن از تهران به صورت ماهانه به این محلات پیراشهری می آیند و با برگزاری دوره هایی سعی در راه اندازی کسب و کار به صورت گروهی را دارند (از بین پنج محله تنها در محله هیرمند شمالی به دلیل استقبال اهالی از این طرح موفق به ایجاد صندوق خرد در این محله شدند). در محله معصوم آباد خانه مهارت با کمک خیرین و فنی و حرفه ای شهر زابل راه اندازی شد در این خانه مهارت تعداد ۵ عدد چرخ خیاطی مستقر شد و افرادی که در این زمینه مهارت داشتند مشغول به کار شدند. کار فروش محصولات به صورت اینترنتی و نیز از طریق گروه مجازی محله معصوم آباد انجام می گردد. در این محله تعداد ۱۰ نفر برای دریافت وام بنیاد برکت به تسهیلات بنیاد معرفی شدند و نیز صندوق های خرد خانگی راه اندازی شد و به افراد واجد شرایط در جهت راه اندازی مشاغل خانگی وام پرداخت گردید. لازم به ذکر است بالغ بر ۱۳ دوره کلاس آموزشی در دفتر تسهیلات و نیز خانه مهارت برگزار شد همچنین به ۱۰ خانوار زن سرپرست جوجه یک روزه توسط خیرین به صورت رایگان داده شد این اقدام گامی در جهت ایجاد اعتماد به نفس در این خانواده ها جهت ایجاد اشتغال بود. در محله حسین آباد و اسلام آباد با انعقاد تفاهم نامه با فنی و حرفه ای استان ۳ دوره مهارت آموزی به صورت رایگان در دفتر تسهیلات برای زنان سرپرست خانوار برگزار شد. علاوه بر این بالغ بر ۱۰ دوره کلاس مهارت آموزی برای عموم مردم محله نیز برگزار شد. کارگاه سیاه دوزی در محله اسلام آباد در منزل یکی از اهالی راه اندازی و کار تجهیز این کارگاه به واسطه دفتر تسهیلات و ارتباط گیری با خیرین صورت گرفت در این کارگاه به صورت رایگان به اهالی دو محله سیاه دوزی و سوزن دوزی آموزش داده می شود. در ادامه روند کار، مربی این گروه که زن سرپرست خانوار است و بیست سال سابقه کار در امر سوزن دوزی و سیاه دوزی دارد پس از قبول سفارش از (خارج و داخل) استان، آن را بین مهارت آموزان خود جهت دوخت توزیع می کند و پس از دریافت دستمزد فروش محصول آن را بین مهارت آموزان خود توزیع می کند. نکته حائز اهمیت این است که اکثر مهارت آموزان افرادی هستند که از نظر مالی در مضیقه هستند. همچنین در این محله کارگاه تولید روپوش های بیمارستانی فعال گردیده است و در این کارگاه پنج نفر از اهالی مشغول به کار شدند. در محله حسین آباد دفتر تسهیلات با ارتباط گیری با انجمن مردم نهاد اندیشه و تعاون و نیز خیرین کارگاه جمع آوری ضایعات برای ۵ نفر از بهبودیافتگان راه اندازی کرد. در محله اسلام آباد نیز توسط یکی از اهالی کارگاه خیاطی و سوزن دوزی روی مانته راه اندازی شد. جهت کمک به رونق بیشتر کارگاه، صاحب کارگاه به تسهیلات بنیاد برکت جهت دریافت وام ارجاع داده شد. تعداد ۳۵ نفر از اهالی محله حسین آباد و ۱۰۰ نفر از اهالی محله اسلام آباد جهت دریافت وام اشتغال زایی به بنیاد برکت معرفی شدند. از دیگر اقدامات انجام شده در محلات پیراشهری تشکیل گروه های مجازی در هر محله جهت فروش محصولات تولیدی اهالی است، همچنین به اعضای گروه های سوزن دوزی در محلات هیرمند شمالی و اسلام آباد طریقه ثبت سفارش و نیز به نمایش گذاشتن محصولات تولیدی آن ها توسط کارشناسان اقتصادی دفاتر (ساخت پیچ در اینستاگرام و فروش محصولات) در فضای مجازی آموزش داده شد. از دیگر اقدامات تسهیلات در محلات پیراشهری، معرفی افرادی که محصولاتی برای فروش دارند به مسئول بازارچه صنایع دستی (این بازار پنجشنبه های هر هفته در محل تالار نور شهرداری برگزار می شود) بود تا افرادی که صنایع دستی برای فروش دارند غرفه ای به آن ها اختصاص داده شود (مصاحبه با مدیران دفاتر

تسهیلگری، ۱۴۰۱). با توجه به اقدامات تسهیلگری انجام شده در پنج محله پیراشهری می‌توان گفت در همه محلات اقدامات ارزشمندی در زمینه اقتصادی انجام شده و محلات نسبت به هم در وضعیت یکسانی قرار دارند و تفاوتی در مؤلفه‌های اقتصادی تسهیلگری اجتماع محور بین محلات وجود ندارد.

جدول ۴. مقایسه میانگین مؤلفه‌های اقتصادی تسهیلگری اجتماع محور بر اساس محله با آزمون تحلیل واریانس

مقدار p	مقدار F	محله					متغیر
		اسلام‌آباد (n=۲۶)	حسین‌آباد (n=۳۸)	رسالت (n=۷۶)	معصوم‌آباد (n=۹۹)	هیرمند شمالی (n=۱۳۰)	
۰/۶۸۰	۰/۵۷۷	۳/۲۳	۳/۱۶	۳/۲۱	۳/۳۳	۳/۲۹	شاخص‌های اقتصادی

توجه: حروف انگلیسی نشان‌دهنده تفاوت معنی‌داری بین گویه‌ها است، حرف a بیانگر بالاترین میانگین و حرف b بیانگر کمترین میانگین است. چنانچه حروف میانگین‌ها متفاوت باشد نشان‌دهنده تفاوت معنی‌داری بین گروه‌ها است. در جدول بالا عدم وجود حروف انگلیسی نشان‌دهنده عدم تفاوت بین پنج محله است.

از عمده دلایل عدم تفاوت از بعد اقتصادی بین پنج محله این است که یک سری اقدامات توسط مدیران دفاتر تسهیلگری برای بهبود اوضاع اقتصادی محلات با همکاری نهادهای دولتی و غیردولتی و نیز مردم محلی انجام گرفته است که تا حدودی باعث بهبود اوضاع اقتصادی این محلات شده است. ایجاد خانه‌های مهارت و معرفی افرادی که در محلات علاقه‌مند به ایجاد اشتغال هستند به نهادهایی مانند (کمیته امداد، بهزیستی، بنیاد برکت و میراث فرهنگی و ...) جهت دریافت وام اشتغال‌زایی از دیگر اقدامات ارزنده تسهیلگری در جهت توانمندسازی اقتصادی محلات پیراشهر است. شایان‌ذکر است در محله معصوم‌آباد ارتباط بیشتر این دفتر با خیرین در زمینه ایجاد اشتغال بخصوص اشتغال زنان بد سرپرست و بی‌سرپرست بوده است. از جمله اهداء جوجه (یک‌روزه) در جهت پرورش برای فروش به صورت رایگان به زنان سرپرست خانوار (۱۰ زن)، برگزاری کلاس سوزن‌دوزی به صورت رایگان برای اهالی محله همراه با اهدای مواد مصرفی (نخ، سوزن، پارچه و ...) به مهارت آموزان را نام برد. این اقدامات زمینه‌ساز مهارت‌آموزی و نیز تقویت اعتماد به نفس افراد بخصوص زنان سرپرست خانوار در جهت کسب استقلال اقتصادی آن‌ها شد. اما در محله حسین‌آباد علیرغم اقدامات اقتصادی انجام شده در این محله در برخی موارد استقبال مردم از کلاس‌های مهارت‌آموزی کم بود و همچنین بیشتر افرادی که جهت آگاهی از شرایط اعطای تسهیلات به دفتر تسهیلگری مراجعه می‌کردند هدفشان ایجاد اشتغال نبود و به دنبال اخذ وام برای انجام کارهای ساختمانی و یا خرید وسایل منزل بودند. افرادی نیز جهت دریافت وام به دفتر مراجعه می‌کردند که شرایط ضامن را برای اخذ وام نداشتند و موفق به دریافت وام نمی‌شدند (مصاحبه با مدیران دفاتر تسهیلگری، ۱۴۰۱). جدول ۵ عملکردها و دستاوردهای عملی تسهیلگران را به تفکیک محله نشان می‌دهد.

جدول ۵. عملکردها و دستاوردهای اقتصادی تسهیلگری اجتماع محور به تفکیک محله‌ها

حسین‌آباد	اسلام‌آباد	رسالت	هیرمند شمالی	معصوم‌آباد	دستاوردهای عملی تسهیلگران
استفاده از دفتر به عنوان خانه مهارت و برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در دفتر تسهیلگری	افتتاح کارگاه سوزن‌دوزی در محله و تجهیز آن با کمک خیرین	استفاده از دفتر تسهیلگری به عنوان خانه مهارت	افتتاح خانه مهارت در محله (یکی از اهالی بخشی از منزل خود را به عنوان خانه مهارت در اختیار دفتر تسهیلگری قرار داد)	افتتاح خانه مهارت در با همکاری خیرین در محله	خانه مهارت
۱۰ دوره	۱۰ دوره	۱۳ دوره	۱۰ دوره	۱۳ دوره	دوره‌های آموزشی

دریافت وام اشتغال‌زایی	۱۰ نفر	۶۰ نفر	۲۰ نفر	۱۰۰ نفر	۳۵ نفر
اقدامات انجام‌شده توسط خیرین درزمینه‌ی اشتغال	همچنین به ۱۰ خانوار زن سرپرست جوجه یک‌روزه توسط خیرین به‌صورت رایگان داده شد	در این محله تعداد ۱۵ عدد چرخ‌خیاطی به افراد نیازمند محله که درآمد آن‌ها از راه خیاطی بود اهداء شد	اهداء ۵ چرخ‌خیاطی به ۵ نفر از خیاطانی که توانایی خرید چرخ را نداشتند	تجهیز کارگاه سوزن‌دوزی	افتتاح کارگاه جمع‌آوری ضایعات برای افراد بهبودیافته از مواد مخدر (اشتغال ۵ نفر)

مأخذ: مصاحبه با مدیران دفاتر تسهیلتگری، ۱۴۰۱

۵ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

توسعه اجتماع‌محور اساساً بر مبنای ارزش‌هاست و توسعه زمانی بهبود واقعی محسوب می‌شود که مطابق با ارزش‌های جامعه باشد. مشکلات بسیاری از جوامع با حفظ و ادامه دادن اقدامات توسعه‌ای، لزوماً به علت کمبود سرمایه‌گذاری، دسترسی ضعیف به بودجه و یا محدودیت در تعاملات جامعه نیست. مشکلات این حوزه، ناشی از کمبود اعتماد به نفس مردم در عمل است. توانمندسازی رویکردی برای توزیع مناسب منابع اقتصادی و اجتماعی به‌صورت پایدار است. در این شرایط، زندگی اقشار کم‌درآمد و فقیر با تکیه بر ظرفیت‌های درونی و اولویت‌بندی نیازها، توسط خود این افراد و مشارکت آن‌ها برای مواجهه با مسائل فقر است. بدین معنا که غلبه بر موانع در فرایندهای طولانی و با مشارکت فعال گروه‌های ذی‌نفع میسر است. براین مبنای مطالعه حاضر با هدف نقش تسهیلتگری فرایندهای اجتماع‌محور در توانمندسازی اقتصادی محلات پیراشهری زابل انجام شده است. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده می‌توان به پرسش اساسی این تحقیق که تسهیلتگری فرایندهای اجتماع‌محور چه اثراتی در توانمندسازی اقتصادی محلات پیراشهری زابل داشته است پاسخ داد. در این تحقیق در جهت مقایسه میانگین تسهیلتگری فرایندهای اجتماع‌محور در بُعد اقتصادی از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شد. نتایج نشان داد که میانگین مؤلفه توسعه اقتصادی برابر با ۳/۲۷ است که مقداری بیشتر از متوسط است ($p < 0/05$). در بین محلات بالاترین میانگین را محله معصوم‌آباد با میانگین ۳/۳۳ و کمترین میانگین را محله حسین‌آباد با میانگین ۳/۱۶ دارند که تمامی میانگین‌ها مقداری بالاتر از متوسط است. سپس برای مقایسه میانگین تسهیلتگری فرایندهای اجتماع‌محور در بُعد کالبدی از آزمون تحلیل واریانس یا (ANOVA) استفاده شد. نتایج بیانگر آن است که از بعد اقتصادی تفاوتی بین محلات پیراشهری زابل وجود ندارد. با توجه به یافته‌های تحقیق و نیز گفتگو با کارشناس اقتصادی دفاتر تسهیلتگری مشخص گردید از عمده دلایل عدم تفاوت از بعد اقتصادی بین پنج محله این است که با ورود دفاتر تسهیلتگری به محلات اقداماتی برای بهبود اوضاع اقتصادی همه محلات با همکاری ادارات و نیز نهادهای غیردولتی انجام گرفته است که تا حدودی باعث بهبود اوضاع اقتصادی این محلات شده است. ازجمله شروع به کار خانه‌های مهارت، مهارت‌آموزی افراد علاقه‌مند در این خانه‌ها همچنین کمک به راه‌اندازی اشتغال برای این افراد با کمک نهادهای دولتی و غیردولتی (فنی و حرفه‌ای، وام‌های بنیاد برکت و ...) را می‌توان نام برد. از دیگر اقدامات شاخص درزمینه اقتصادی می‌توان به افتتاح کارگاه سوزن‌دوزی در محله اسلام‌آباد و تجهیز آن با کمک خیرین و نیز افتتاح کارگاه جمع‌آوری ضایعات برای افراد بهبودیافته از مواد مخدر و (اشتغال ۵ نفر) در محله حسین‌آباد زابل اشاره کرد. موارد فوق نمونه‌ای از اقدامات تسهیلتگری انجام‌شده در حوزه اقتصادی در محلات پیراشهری زابل است. نتایج این بخش از تحقیق با مطالعات سید احمد محدث حسینی (۱۳۹۴) همخوانی دارد، زیرا در مطالعه آن‌ها در طرح ساماندهی روستایی دهستان بلهرات نیشابور از روش تسهیلتگری گروهی در مشارکت روستاییان استفاده گردید و در ۳ روستا مردم باوجود فقر بسیار زیاد اعتبار

مورد نیاز برای مطالعه قنات روستا را متقبل شدند. همچنین در پژوهش پاریسیانی و همکارانش (۱۴۰۰) نقش تسهیلهگری در پیشبرد کارآفرینی زنان روستایی شهرستان گالیکش نشان داد تلفیق و تقویت آموزش تسهیلهگری در برنامه‌ها و دوره‌های آموزش ترویج کشاورزی برای پرورش و ارتقای قابلیت‌های مورد نظر در مسیر توسعه حرفه‌ای کارگزاری ترویجی، ضروری است. بر اساس یافته‌های به دست آمده از پژوهش، پیشنهادهایی زیر ارائه می‌شود:

- بر اساس یافته‌های تحقیق میزان حمایت دولت و نهادهای دولتی در جهت ایجاد اشتغال در محلات پیراشهری کم است و بیشتر حمایت‌ها جهت ایجاد اشتغال و حمایت از تولیدکنندگان و صاحبان مشاغل خرد و خانگی توسط خیرین و انجمن‌های مردم‌نهاد صورت گرفته است با توجه به شرایط خاص منطقه سیستان حمایت از تولیدکنندگان و صاحبان کسب‌وکار در مناطق پیراشهری زایل می‌تواند باعث توسعه این مناطق شود.

- با عنایت به تشکیل گروه‌های کوچک کسب‌وکار در محلات پیراشهری به واسطه دفاتر تسهیلهگری و گروه‌های اقدام محلی و با توجه به این‌که این گروه‌ها نوپا هستند و اعضای آن سرمایه اندکی برای ادامه فعالیت دارند لازم است تا جلسه‌ای با حضور اعضای این گروه‌ها و نهادهای مربوطه برگزار شود و به مسائل و مشکلات و نیازمندی‌های آن‌ها توجه شود و در زمینه‌های که نیاز به تزریق سرمایه برای ادامه کسب‌وکار آن‌ها هست با توجه به نظر اعضای گروه این کار انجام شود. این کار باعث هویت بخشیدن به این گروه‌ها می‌شود و زمینه را برای ادامه فعالیت آن‌ها در این محلات فراهم می‌کند.

- با توجه به این‌که در ۵ محله پیراشهری خانه مهارت به واسطه دفاتر تسهیلهگری و همکاری نهادهای دولتی و خیرین تأسیس شده است، راه‌اندازی این خانه‌های مهارت می‌تواند به عنوان نقطه عطفی در جهت توسعه مناطق پیراشهری باشد با توجه به حضور مربیانی از فنی و حرفه‌ای و مربیانی از خود محله در این خانه‌های مهارت زمینه برای مهارت‌آموزی اهالی محلات پیراشهری فراهم است، توجه به خواست و نظر مردم محلی در برگزاری کلاس‌ها (انتخاب نوع کلاس، ساعت برگزاری و ...) می‌تواند باعث ایجاد اعتماد به نفس در مردم محلی شود و از طرفی اعطای تسهیلات به افراد آموزش دیده می‌تواند زمینه را برای اشتغال به کار بسیاری از افراد این محلات ایجاد کند.

- با توجه به این‌که در ۵ محله پیراشهری پس از شناسایی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌ها گروه‌های کوچک کسب‌وکار تشکیل شده است و مشغول تولید محصولات خود خصوصاً در زمینه صنایع دستی می‌باشند (سوزن‌دوزی، سیاه دوزی، خامه‌دوزی، بافتنی، خیاطی و ...) برگزاری دوره‌های فروش اینترنتی توسط فنی و حرفه‌ای برای اعضای این گروه‌ها و آموزش ثبت سفارش و نیز فروش محصولات می‌تواند تأثیر بسزایی در افزایش فروش محصولاتشان به خصوص در خارج از استان داشته باشد.

References

- Azami Moussa, Khayati Mehdi (2014). Analysis of economic capability of villagers and its determinants (case study: rice farmers of Rasht city)., Journal of Research and Rural Planning. The third year, number 5, [In Persian]. <https://ensani.ir/fa/article/332410>
- Asghari Zamani, Akbar. Zadvali Khajeh, Shahrukh (2022). Model of empowerment of informal settlements based on the approach of participation and facilitation, Case study: Tabriz

- metropolis., Geographical planning of space quarterly journal.Vol.12, No.1, 2022, [In Persian].
<http://doi.org/10.30488/GPS.2020.207771.3133>
- Behzadi, Sajad. Jalilisadrabad, samaneh (2019). An Investigating into the Role of Facilitation and Local Development Offices in Empowering Development of Target Areas (Case Study: Naser Khosrow Neighborhood of Isfahan), Journal of Geography and Urban Space Development, 10th year, number 1, serial number, [In Persian].
<https://doi.org/10.22067/jgusd.2022.73750.1141>
 - Daudu, Abdulrazaq K., Abdoulaye, T. Bamba, Z.Suleiman B. Shuaib , Bola A. Awotide (2023), Does youth participation in the farming program impact farm productivity and household welfare? Evidence from Nigeria, heilyon, Volume 9, Issue 4,. DOI: 10.1016/j.heliyon.2023.e15313
 - Fadhal, M., Lubis, Z., Ismail, R., Sitorus, H., Tobing, R. L (2021). Village Fund Management: Pattern of Community Participation for Village Development, International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding, ISSN 2364-5369 Volume 8, Issue 3, PP65. DOI: 10.18415/ijmmu. v8i3.2377
 - Firozabadi, Seyed Ahmad and Jafari, Mohsen (2015). The study of the capabilities of local non-governmental organizations based on religion in solving the challenges facing rural community-oriented development, "Study case: Jihadist group of Talab Ibad", studies of Islamic and Iranian development model, fifth year, number V, pp. 154-173, [In Persian].
<https://ensani.ir/file/download/article/20170820082738-9841-39>.
 - Hogan, C (2002). Understanding Facilitation theory and principles.
https://www.google.com/books/edition/Understanding_Facilitation/Ps8aUsgOmloC?hl=en&bpv=0
 - Kudat, A., Bernstein, J (2002). The Context for Community Driven Development in Uzbekistan, Social Assessment, LLC.
 - Moradzadeh, Abdolbaset,. Ghasemi, Mohammad. Salarzehi, Habibollah (2019). Community-based Empowerment by Building Capacity Approach in Rural Areas of Sistan and Balochetan Province: An Introduction of GT, Journal of Local Development (Rural-Urban), Volume 11, Number 2, Fall and Winter 2018, pp. 338-313, [In Persian]. DOI:[10.22059/JRD.2000.76740](https://doi.org/10.22059/JRD.2000.76740).
 - Matham, P K. Kolagani, N. Pattanayak, S. Shankari, Uma (2023), Developing a community based participatory model for efficient and sustainable use of groundwater - An exploratory research using system dynamics in a village in south India, Groundwater for Sustainable Development, Volume 23, November 2023, 100977, DOI.org/10.1016/j.gsd.2023.100977.
 - Prasetyo.A.D, Fajri. C, (2019), The Dynamics of Development Communication (A Case Study: Community-Based Participatory Development Program (P3BK) Government of Bekasi City), Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 423, 2nd International Media Conference. DOI:10.2991/assehr.k.200325.003

- Poorafkari Nasroallah Ghanbari Asgar(2013). The mechanism of human resource empowerment in the management of sports organizations. Iran social development studies, 2013; series 15 pages: 25-38. , [In Persian]. <https://sid.ir/paper/231814/fa>.
- Qezel Soflo, Maleeha and Tzanam, Seyyed Ali Akbar, ۲۰۱۴, investigation of the empowerment approach in the outskirts of the city, a case study: Mahdi Abad town of Mashhad, National Conference of Native Architecture and Urban Planning of Iran, Yazd, [In Persian]. <https://civilica.com/doc/544811>.
- Rupp, L. A., Zimmerman, M. A., Sly. K. W., Reischl, T. M., Thulin, E. J., Wyatt, T. A., Stock, J. J. P(2019). Community-Engaged Neighborhood Revitalization and Empowerment: Busy Streets Theory in Action, American Journal of Community Psychology, 65(1-2). DOI: 10.1002/ajcp.12358.
- Sadr Mousavi, Mir Satar. Valaiee, Mohammad. Maboudi, Mohammad Taghi (۲۰۱۵). Social and Economic Effects of the Villages Fringed into Urban Areas on the Cities (Case Study: Ghajloo Village in Miandoab, Iran), human geography research, volume ۵۰, number ۴, pp. ۸۳۱-۸۵۱, [In Persian]. https://jhgr.ut.ac.ir/article_60961.html.
- Saidi Rizvani, Navid; Ansari, Mohammad Hossein and Tohidlo, Vahida, (2013), review and presentation of community-oriented empowerment strategies with emphasis on people's participation in organizing and empowering dilapidated structures and informal settlements (case examples of Shiraz, Kermanshah and Sanandaj) Haft Shahr Magazine, Volume 3, Number 41, pp. 6-22, [In Persian]. <https://elmnet.ir/doc/1202494-71401>.
- Shamaei, Ali (2016). Neighborhood development strategies with the participatory approach through the facilitation offices (case study: Neighborhood Republic in Tehran), Journal of Local Development (Rural-Urban), Article 6, Volume 7, Number 1, June 2014, Pages 103-128, [In Persian]. DOI: 10.22059/jrd.2015.58437
- Shekhe H, bronk F, zangisheih S. Local development and community-based facilitation approach (Jafarabad neighborhood). JFCV 2021; 2 (1) :61-75, [In Persian]. URL: <http://jvfc.ir/article-1-81-fa.html>
- "Urban regeneration" educational workshop in Jiroft city with the focus of local development offices - new approaches of urban development - resilience (۲۰۱۴), Ministry of Roads and Urban Development, Iran Urban Development and Improvement Company (specialized mother), Hashtso Cultural-Art Institute. , [In Persian].
- Vatan parast, Abolfazl; Esfahani, Zahra and Khazaili Parsa, Fatemeh (۲۰۱۸). Community-oriented approach: a guide to neighborhood interventions for facilitators and activists of community-oriented programs, published by the country's welfare organization, second edition, Tehran. [In Persian]. <https://www.behzisti.ir/d/2019/09/16/0/9703.pdf>
- Vesey, Hadi (۲۰۱۷). Rural Development Facilitation (Guide for Facilitators), Publisher; Higher Scientific-Applied and Skilled Higher Education Institute of Jihad Agriculture, Tehran, [In Persian].

- https://agrilib.areeo.ac.ir/book_6362.pdf
- Zangisheh, Sajjad; Sheikhi, Hojjat; Bronk, Farhad (۲۰۲۰). Facilitation and prosperity of neighborhood properties and assets (case study: Jafar Abad neighborhood), Journal of Urban Management Studies, year ۱۳, number ۴۵, pp. ۲۶-۱۲, [In Persian]. https://ums.srbiau.ac.ir/article_18147.html.
- Zare Elham, Faramarzi Asl Mahsa, Abbasi Param Elnaz (2019). Study the Role of Participation of Local Communities in Sustainable Social Development of Cities (Case study: Sanglaj, Tehran), Journal of Sustainable Urban Architecture, Year 6, Issue 1, pp. 101-116, [In Persian]. <https://doi.org/10.22061/jsaud.2020.5447.1517>

